Bedros Dağlıyan: 24 Nisan 1915 Diyarbakır

Posted on 12/07/2018

Ksenefon'un on binlerin savaşını anlatması gibi dizine başımı koyduğumda saçımı okşarken anlatırdı yayam, Ermenilerin şehrini ve tehcirini.

Yıllar var ki memleketinden uzak gurbet kuşuyum; yaban ellerde tedirgin uçarım… Nasıl bir sevgi ve nasıl bir özlemdir, ben bilirim. Diyarbakır'ı meydana getiren ve bir arada yaşamanın şiirini yazmış olan halklar özgürlük duygularıyla öylesine bir bütün olmuştur ki, kimselere hele ki zalimlere hiçbir vakit eyvallah etmez. Diker başını, göğsünü çıkarır ileriye, dayağa, her türlü zulme hatta kurşunlara karşı durur ki; o artık anaların ağzında ağıt, dengbejlerin dilinde destandır.

Diyarbakır'da "terör operasyonu" adı altında gayriinsani bir operasyon başladığında "eyvah" deyivermiştim. 1980 öncesi de yapılan zalimliği bilen biri olarak halkın başına neler gelebileceğini az çok tahmin ederek. Biliyordum bilmesine ya bu kadarını kim düşünebilirdi ki…

Savaşın dışında kalan, savaşı hissetmeyen insan bu yıkımı nasıl içselleştirebilir ki… Doğduğum, delikanlılığımın geçtiği bütün sokaklar, o taş eyvanlı evler savaşın yıkıcılığının nasıl oluştuğunu insafsızca gösteriyordu işte… Bana, bize hatta hepimize… Şurası Fatihpaşa, şurası Hasırlı, Cumhuriyet ilkokulu, bahçesinde oynadığımız Kurşunlu Cami, Surp Giragos ve Meryemana Kilisesi diyerek gözyaşlarım akarken sayıklıyordum.

Hükümet ve Başbakan yıkılan Suriçi evlerinin kamulaştırarak TOKİ'nin orada evler yapacağını anlattığında artık hükümetin her şeyi göze alacağından da emindim.

YÜZYIL ÖNCESİ…

Yüzyıl öncesini anımsıyordum. Az mı dinlemiştim büyüklerimi… Ksenefon'un on binlerin savaşını anlatması gibi dizine başımı koyduğumda saçımı okşarken anlatırdı yayam, o mutlu mesut Ermenilerin yaşadığı şehrimi ve tehciri…
16 Ağustos 1914'te görevi sona eren Vali Celal Beyin ayrılmasından hemen sonra Buğday pazarında yangın çıktı. Polis Ermeni esnafın dükkânlarına gitmesine izin vermedi, hatta engel oldu ancak Müslüman esnafa hem izin verdi hem de yangını söndürmek için yardımcı oldu. Ermeniler bu yangında büyük zararlar etti.

Asıl sorun eski İttihatçı olan hatta Balıkesir Mutasarrıfıyken suiistimallere karışan Basra ve Bağdat Valisi Reşit Beyin Diyarbakır Valiliğine atanmasıyla başladı. Diyarbakır'da devlete karşı çıkan bir Ermeni olayı olmadığı halde vali gelirken yanında gittiği her yerde kendine eşlik eden iki komutanı yanında getirmişti. Rüştü ve Şakir adlı iki Çerkes asıllı komutan ve otuz güvenilir tam teçhizatlı jandarma… Adliye nezareti hiç olay olmadığı halde Ermeni memurlarını politik komitelere bağları dolayısıyla görevden aldı.

Bu arada Ermeni askerler de firar etmiş şehirde geziyorlardı. Bunu isyan sayan güvenlik kuvvetleri 16 Mayıs 1915 günü Ermeni mahallelerini sardı. Firari ve silah arama gayesiyle ev ev dolaşıp silah toplayıp 500'ün üzerinde Ermeni'yi tutukladılar. Piskopos Çalgadyan buna itiraz etse de 4 firariyi sakladılar gerekçesiyle okul müdürü ve kilise mütevelli heyetini de tutukladılar. Oysa silahları Ermeniler gönüllü teslim ettikleri halde Reşit Paşa yakaladık diyerek yalan haberle gereğini yapmıştı. Tam 980 Ermeni tutuklu vardı ve baskıyla itiraf etmelerini istedi. Birçoğu işkencede öldü.

Reşit Paşa kendine bağlı yerel ve terörist bir güç oluşturmak istiyordu. Önde gelen yerli eşraftan Cemilpaşazade Mustafa ve Kasım kardeşler, Yasinzade Şevki Bey, Pirinççizade Sıdki Bey, Müftüzade Şeref Bey, Mebus Fevzi Bey, mektupçu Bedri Bey gibi İttihatçılar bu güç içinde yer aldılar. Bilerek orduyu uzak tutarak bu işi çözeceğini biliyordu Reşit Paşa…

Bir şehir danışma kurulu oluşturularak şehrin desteği de alındı. Eldeki arşiv belgeler işin doğrudan hükümetçe alındığını gösteriyordu.

İlk öldürülen tüm bunlara karşı çıkan ve Reşit Paşa tarafından tutuklanan Van mebusu Arşak Vramyan oldu. Kaçarken öldürüldü dediler. Piskopos Mıgırdiç Çalgadyanı da Ermeni Devrimci Örgüt lideri olduğu gerekçesiyle tutukladılar sonra da kendini astı dediler. Oysa gömen papaz dişlerinin söküldüğünü ve yüzünden bıçaklandığını anlatacaktı.

DİCLE'DE YÜZEN CESETLER

28 Mayıs 1915'te 642 Ermeni'yi Musul'a Dicle yoluyla gönderip yolda katletmiştiler. Sonra da bu katliamı yapan Raman Reisi Ömer Beyi öldürdüler. Dicle'de yüzen cesetler şimdiden Musul'a ulaşmıştı bile. Cemal Paşa bu vahşet karşısında Talat Paşayı uyardı. Çok sayıda Ermeni öldürülmeye başlayınca bunun suçunu da yağma yapan aşiretlere yüklediler. Urfa sancağı ise bu duruma karşı çıkıyor Celal Bey Reşit Paşayı eleştiriyordu. Onun çaresini de onu sindirmekte buldular.
Sonrası çorap söküğü gibi geldi. Birçok tanınmış insan hatta mebus bile Reşit Paşaya tutuklaması için gönderildi. Vahan Papazyan, Hamparsum Boyacıyan, Agnuni, Zartaryan, Dağavaryan, Minasyan, Cangulyan, Zohrap ve Serengülyan, Şair Tanyel Varujan, Adom Yarganyan… Mebuslar Zohrap ve Vartkes Bey Urfa yolunda katledildiler.

Dr. Reşit iki ay gibi kısa sürede Diyarbakır'ın kadim halkını acımasızca yok etti. Genç ve güzel kız ve kadınları ise caizdir diyerek kendilerine karı yaptılar. Bu yüzdendir eski eşrafın çoğunun anneanne ve babaannelerinin Ermeni olması…
Pirinççizâde Feyzi Bey, 19 Nisan 1915'te Cizre'ye doğru yola çıkar. Yolda uğradığı bütün köy, kasaba ve beldelerde Kürtlere ve diğer Müslüman topluluklara İslamiyet'in gereğini yerine getirmelerini, gâvurları ve özellikle Ermenileri genç-yaşlı veya erkek-kadın ayrımı yapmadan kırıma tabi tutmaları gerektiğini anlatır. Genç ve güzel kızların bu kıyımdan hariç

tutulmasını ve onları nikâhlamanın dinen caiz olduğunu da vurgular.

Bugünün Diyarbakır'ında yaşayan birçok aşiretin zenginleşmesinde Ermeni ve Süryani malları başrol oynamıştır. Oysa o malların hepsinde Ermeni ve Süryanilerin ahı vardır. Bir gün o kanın onları boğacağından eminim… Zulümle abat olunmaz, bilirsiniz…

Diyarbakır o dönemde kıyımın başkentiydi, bugün de… Kıyımın çoğu Reşit Paşa eliyle gerçekleştirilmişti…

Kaynak: evrensel.net